

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процес: підруч. / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. К.: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / Відомості Верховної Ради України. 2013 р. № 9–10. Ст. 474.
3. Маринів В. Особливості реалізації окремих засад кримінального провадження у судах апеляційної та касаційної інстанцій. *Право України*. 2013. № 11. С. 259–265.
4. Неледва Н.В. «Розумність строків» як нове поняття в КПК Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 5.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. Т. 1. 768 с.
6. Кримінальний процес: підруч. / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Х.: Право, 2013. 824 с.
7. Щодо перевищення розумних строків розгляду справ: Лист ВСУ головам апеляційних судів від 25 січня 2006 року № 1-5 /45. URL: <http://www.helsinki.org.ua>.

УДК 343.985

КУРЯТА Л.Л.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ПІД ПРИВОДОМ ПРОПОВІДУВАННЯ ВІРОВЧЕНЬ ТА ВИКОНАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБРЯДІВ, ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню окремих питань, що стосуються сучасного стану боротьби із шахрайствами, вчиненими під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів. У статті розглянуто класифікацію протиправної діяльності у сфері релігії, основні елементи криміналістичної характеристики шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, а також запропоновано рекомендації щодо оптимальної організації розслідування. У висновку автором обґрунтована необхідність застосування ефективних прийомів боротьби із кримінальними правопорушеннями у цій сфері, що слугуватиме сучасним практичним інструментарієм для слідчого.

Ключові слова: *криміналістична характеристика злочину, методика розслідування шахрайства, проповідування віровчень, виконання релігійних обрядів.*

Статья посвящена исследованию отдельных вопросов, касающихся современного состояния борьбы с мошенничествами, совершенными под предлогом проповедования вероучений и выполнения религиозных обрядов. В статье рассмотрена классификация противоправной деятельности в сфере религии, основные элементы криминалистической характеристики мошенничеств, совершенных под предлогом проповедования вероучений и выполнения религиозных обрядов, а также предложены рекомендации по оптимальной организации расследования. В заключении автором обоснована необходимость применения эффективных приемов борьбы с криминальными правонарушениями в этой сфере, которые будут служить современным практическим инструментарием для следователя.

Ключевые слова: *криминалистическая характеристика преступления, методика расследования мошенничества, проповеди вероучений, выполнение религиозных обрядов.*

The article is devoted to the research of certain issues concerning the current state of struggle against fraud, committed on the pretext of preaching clergy and the implementation of religious rites. The article deals with the classification of illegal activities committed in the field of religion, the main elements of the forensic character of fraudulent acts committed on the pretext of preaching clergy and the implementation of religious rites, and suggestions for optimal organization of the investigation. In the conclusion, the author substantiates the need to apply effective methods of combating criminal offenses in this area, which will serve as a modern practical tool for an investigator.

Key words: forensic characteristic of a crime, the method of investigation of fraud, preaching of beliefs, performance of religious rites.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку України відбувається в умовах реформування багатьох сфер суспільного життя. Суспільно-політичні та економічні відносини формуються під впливом загострення криміногенної обстановки у державі, що вимагає від правоохоронних органів активного пошуку оптимальних підходів до вирішення актуальних проблем, які перешкоджають нормальному розвитку економіки України та її фінансовій системі, а також дозволять забезпечити процес боротьби зі злочинністю сучасними науково-практичними засобами.

Аналіз судово-слідчої практики дозволяє дійти висновку, що найбільшу частку серед зареєстрованих злочинів становили злочини проти власності, а шахрайство посідає п'яте місце в ієрархії корисливих злочинів. Цей поширений вид злочину проникає в усі сфери життєдіяльності громадян, легко адаптується до правових та економічних змін і добре маскується під законні дії та цивільно-правові делікти.

Упродовж останнього часу значного поширення набуло шахрайство, вчинене специфічним способом, сутність якого полягає у здійсненні навмисних корисливих дій щодо обману та зловживання довірою під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів. Водночас методика розслідування злочинів зазначеної категорії окремо не досліджувалась, актуальні проблеми, що виникають під час розслідування зазначеної категорії злочинів, розглянуті фрагментарно та не в повному обсязі відповідають сучасним потребам слідчо-судової практики.

Метою статті є розгляд окремих питань, що стосуються сучасного стану боротьби із шахрайствами, вчиненими під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, оскільки поява нових видів шахрайства, що відрізняються нетрадиційними способами вчинення, зумовлює необхідність їх комплексного дослідження з метою розроблення за допомогою передових досягнень криміналістичної техніки і тактики науково-методичних рекомендацій щодо оптимальної організації розслідування, що дозволить запропонувати ефективні прийоми боротьби з цією категорією злочинів та слугуватиме сучасним практичним інструментарієм для слідчого.

Значний внесок у дослідження теоретичних питань, пов'язаних з проблемами методики розслідування злочинів, зробили такі вчені-криміналісти України та інших держав, як Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, В.М. Биков, О.М. Васильєв, В.К. Весельський, А.Ф. Волобуєв, В.К. Гавло, І.Ф. Герасимов, В.Г. Гончаренко, Л.Я. Драпкін, В.Е. Емінов, А.В. Іщенко, О.Н. Колесниченко, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмичов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, І.М. Лузгін, Г.А. Матусовський, М.О. Селіванов, М.Я. Сегай, В.В. Тіщенко, О.О. Хмиров, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін. Безпосередньо проблематику розслідування шахрайства досліджено у наукових працях Д.В. Березіна, А.Ф. Волобуєва, О.В. Волохової, В.І. Гаєнка, В.П. Лаврова, В.Д. Ларичева, Т.А. Пазинич, Г.М. Спіріна, С.Ю. Шарова, П.С. Яні та ін.

Разом з тим, методика розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, окремо не досліджувалась, що не дозволяє в повному обсязі оцінити та вирішити актуальні проблеми, які виникають під час розслідування зазначеної категорії злочинів.

Виклад основної проблеми. Варто зазначити, що в Україні вже історично склалося, що релігія як соціальний інститут активно сприяла консолідації українського етносу, зміцненню моральних засад суспільства та забезпеченню суспільної стабільності і солідарності. Саме релігійні організації як ціннісно формуючі та суспільно консолідуючі структури є важливими чинниками забезпечення стабільного розвитку суспільства та здійснення невід'ємних прав і свобод громадян.

Процес урізноманітнення української конфесійної карти розпочався у 90-х роках ХХ століття у зв'язку із входженням України у світовий релігійний простір та послабленням дії держав-

них регуляторів на різні сторони суспільного життя. Саме у цей період спостерігається поширення нових та нетрадиційних для країни релігійних течій і напрямів [1, с. 3].

Створення нової моделі релігійно-церковного буття пов'язане не лише із процесом оновлення таких течій та напрямів за рахунок внутрішніх чинників, а і запровадженням впливу активної місіонерської діяльності закордонних релігійних організацій та центрів. Так, релігія, будучи одним із могутніх важелів управління громадською свідомістю і поведінкою, через свій вплив на умонастрій і почуття людей, володіє не тільки значним антикримінальним, але й криміногенним потенціалом.

Аналогічно із посяганнями на здоров'я і життя під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів виникає проблема відповідальності за посягання на власність осіб, які були піддані спрямованому впливу під час проповідування віровчень чи виконання ритуальних обрядів шляхом обману або зловживання довірою. Такі неправомірні дії особи передбачені ст. 190 КК України та кваліфікуються як шахрайство, тобто заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою.

На думку автора, дослідження зазначеної проблеми доцільно розпочати із класифікації протиправної діяльності, вчиненої у сфері релігії, з метою встановлення не лише властивостей досліджуваних об'єктів і явищ, а і закономірностей їх розвитку.

Отже, класифікація – це категорія, якою визначають логічну операцію щодо розподілу певної множини об'єктів або явищ на класи, види чи групи, із врахуванням комплексу ознак цих об'єктів або явищ, які можна об'єднати певною рубрикою [2, с. 214–215].

Відповідно до усталених правил логіки для будь-якої класифікації необхідно визначити критерій для розподілу об'єктів на групи. Таким критерієм може бути кількісна або якісна ознака, яка є загальною для всіх об'єктів, що підлягають розподілу. Ця ознака (властивість) має бути найсуттєвішою, забезпечувати стійкість класифікації загалом і кожної її ланки в загальній системі розподілу множини об'єктів [5, с. 57].

Враховуючи складну культурно-релігійну ситуацію та недосконалість законодавства у цій сфері, можна виділити наступні напрями протиправної діяльності:

– створення та підтримка закордонними релігійними центрами деструктивних релігійних осередків, діяльність яких спрямована проти існуючого державного устрою, загрожує суспільній моралі, супроводжується порушеннями громадського порядку, завдає шкоди життю та здоров'ю українського народу (Наприклад, Свідки Іегови забороняють членам організації переливання крові, що становить загрозу їхньому здоров'ю та життю. Мормони вважають, що закони Бога важливіші, ніж закони людського суспільства, що є прямою загрозою державному устрою. Сатаністи порушують норми моралі й закону, практикують жертвоприношення тварин, а іноді навіть і людей);

– релігійні культи, представники яких пропагують, а також вчиняють антисоціальні дії, провокують масові заворушення та загибель людей, терористичні акти (Наприклад, дії сатаністів, «Аум Сінрікьо», апокаліптичних сект у Німеччині, Японії, США, Франції);

– кримінальна діяльність деяких закордонних релігійних представництв, що полягає у широкому використанні ними матеріальних та фінансових засобів, отриманих у незаконний спосіб (контрабандно ввезені на територію України, передані кримінальними структурами для «відмивання», отримані від тіньового бізнесу тощо), а також непоодинокі випадки вчинення релігійними лідерами протизаконних вчинків (спрямування не задекларованих пожертв на заборонені законом цілі, здирництво, шахрайство, завдання моральної та фізичної шкоди тощо);

– загроза життю й здоров'ю громадян, які є adeptами неорелігійних груп закордонного походження, де широко застосовується сучасний психотропний інструментарій для зруйнування вольової сфери людини та формування в неї стійкої залежності від культу за допомогою гіпнозу, екстрасенсорики, спеціальних хімічних препаратів і навіть фізичного тиску. За даними соціологічного дослідження Інституту соціальної та політичної психології, третині українців відомо про випадки негативного впливу «нетрадиційних» церков на інших людей або на них самих [4].

На думку автора такий розподіл шахрайських дій, вчинених під приводом проповідування віровчень або із використанням релігійних обрядів, на певні категорії дозволить встановити не лише окремі специфічні та притаманні саме цій категорії ознаки, а і побудувати ефективний алгоритм дій, спрямованих на забезпечення швидкого, повного та неупередженого дослідження всіх обставин під час розслідування.

Крім того, запропонована класифікаційна структура дозволяє говорити про, те що сфера вчинення шахрайських дій із використанням релігійних обрядів або під приводом проповідуван-

ня віровчень є доволі широкою та обумовлюється різноманітними факторами. Безперечно, такі обумовлювальні фактори, здебільшого, є елементами-носіями криміналістично значущої інформації та формують структуру криміналістичної характеристики злочину:

– спосіб шахрайства (зокрема із урахуванням дій, спрямованих не лише на безпосереднє досягнення злочинної мети, але і діяльності шахрая щодо підготовки до вчинення злочину та приховування злочинного результату або своєї участі у злочині);

– характеристика особи злочинця або групи злочинців, що для досліджуваної категорії злочинів є більш типовим;

– характеристика особи потерпілого або групи потерпілих, об'єднаних спільною ознакою;

– місце вчинення злочину (поширення злочинних дій на території конкретної адміністративної одиниці; декількох адміністративних одиниць у межах однієї області; декількох адміністративних одиниць у межах декількох областей; дії, що відбуваються в межах однієї держави або транснаціональна злочинна діяльність);

– час вчинення шахрайських дій (зокрема їх тривалість);

– предмет злочинного посягання (матеріальні цінності або права на них);

– використовувані засоби та знаряддя.

Висновок. Враховуючи викладене, автор дійшов висновку, що змістовна сторона діяльності слідчого під час розслідування злочинів, а також під час проведення будь-якої конкретної слідчої (розшукової) дії, спрямована на виявлення, фіксацію та дослідження доказової інформації у кримінальних провадженнях за фактами шахрайств, вчинених із використанням релігійних обрядів або під приводом проповідування віровчень, насамперед, має бути алгоритмізована у чітку послідовність застосування засобів, прийомів та методів криміналістичної тактики. Водночас така алгоритмізація дозволить сформулювати типовий, притаманний досліджуваній категорії злочинів, перелік основних елементів криміналістичної характеристики та визначити їхні специфічні ознаки щодо: часу та місця вчинення, особливостей особи злочинця та особи потерпілого, обставин, які підлягають встановленню та доказуванню на початковому етапі розслідування, типової слідчої картини, а також типових слідчих ситуацій та основних напрямів їх вирішення.

Таким чином, систематизація криміналістично значущої інформації, організаційних та тактичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також форм використання спеціальних знань під час розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, дозволить здійснити розроблення науково обґрунтованої методики розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії.

Список використаних джерел:

1. Білоус І.М. Особливості розслідування злочинних посягань, вчинених на ґрунті деструктивних ідеологій чи виконання релігійних обрядів: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 189 с.

2. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. М., 1971. 720 с.

3. Нетрадиційні релігійні та містичні культури України: навч. посіб. / В.М. Петрик, С.В. Сьомін та ін.; за заг. ред. В.В. Остроухова. К.: Росава, 2003.

4. Чупрій Л.В. Діяльність релігійних організацій та загрози національній безпеці України. Стратегічні пріоритети: Науково-аналітичний щоквартальний збірник. 10/2011. № 4. С. 57–63.

5. Чупахин Н.Я. Понятие и методы научной классификации объектов исследования. Вопросы диалектики и логики. Л., 1967. С. 57–60.